

УДК 378.091.12

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2024-1-9>

Пилипенко Катерина Анатоліївна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0003-3170-1208
Scopus ID: 57210115825

Марченко Оксана Анатоліївна

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-4727-3183
Scopus ID: 57226277665

Постол Анатолій Анатолійович

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-2985-5673
Scopus ID: 57216177090

Рунчева Наталія Вікторівна

доктор економічних наук, професор,
доцент кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0001-8645-9821
Scopus ID: 57972045300

Сінельнікова Марина Вікторівна

викладач кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0001-7950-3337

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТЬЮТОРСТВА В ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті авторами окреслено коло актуальних проблем, пов'язаних із розвитком і впровадженням технологій тьюторства в заклади вищої освіти України. У сучасних умовах реформування освітньої системи та необхідності адаптації до нових викликів, зокрема в контексті цифровізації, інклюзії та післявоєнного відновлення, питання тьюторської підтримки набуває особливої значущості.

Викладено результати аналітичного дослідження, що базується на практиці проведення опитування стейкхолдерів закладу вищої освіти: викладачів, студентів і роботодавців. На основі отриманих даних сформовано рекомендації щодо впровадження окремих елементів тьюторингу в систему підготовки фахівців. Зокрема, розглядається технологія індивідуального супроводу здобувача вищої освіти, що враховує потреби різних категорій студентів, включно з особами з інклюзивними запитами. Особливу увагу приділено питанням психологічної підтримки студентів, сприянню їхній академічній успішності, професійній орієнтації та соціальній інтеграції.

У статті наведено класифікацію та характеристику основних видів тьюторингу, а саме академічного, професійного, адаптаційного та дослідницького тьюторингу. Проаналізовано можливості використання сучасних цифрових технологій у реалізації тьюторської діяльності, зокрема платформ для онлайн-навчання, мобільних додатків, приватних освітніх каналів і вебінарів як ефективних інструментів методичного та практичного забезпечення навчального процесу.

Запропоновано стратегічні підходи до вдосконалення системи тьюторського супроводу в закладах вищої освіти, що сприятимуть підвищенню якості освітніх послуг та особистісному розвитку здобувачів.

Ключові слова: тьютор, тьюторинг, наставництво, компетентності, заклад вищої освіти, інклюзивна вища освіта.

Pylypenko Kateryna Anatoliivna

Doctor of Economics, Professor,
Professor at the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Marchenko Oksana Anatoliivna

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Postol Anatoly Anatoliiovych

Doctor of Economics, Professor,
Professor at the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Runcheva Natalia Viktorivna

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Associate Professor at the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Sinelnikova Marina Viktorivna

Teacher at the Department of Economics and Hotel and Restaurant Business,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

IMPLEMENTATION OF TUTORING TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article outlines a range of current issues related to the development and implementation of tutoring technologies in higher education institutions in Ukraine. In the modern context of educational system reform and the need to adapt to new challenges—particularly in terms of digitalization, inclusion, and post-war recovery—the role of tutoring support is becoming increasingly significant.

The study presents the results of an analytical research based on a survey of higher education stakeholders, including educators, students, and employers. Based on the collected data, recommendations have been formulated for integrating certain tutoring elements into the specialist training system. In particular, the article examines the technology of individual student support, considering the needs of various student categories, including those requiring inclusive education. Special attention is given to issues of psychological support, academic success, career guidance, and social integration of students.

The article classifies and describes the main types of tutoring, including academic, professional, adaptive, and research tutoring. The potential of modern digital technologies in tutoring activities is also analyzed, emphasizing the use of online learning platforms, mobile applications, private educational channels, and webinars as effective tools for methodological and practical support in the learning process.

Strategic approaches to improving the tutoring support system in higher education institutions are proposed, aimed at enhancing the quality of educational services and fostering students' personal development.

Key words: tutor, tutoring, mentoring, competencies, higher education institution, inclusive higher education.

Постановка проблеми. Для кожного свій час і своє сприйняття інформації, простору та світо-сприйняття. Усі знання ми отримуємо через власний досвід, навчання і взаємодію з іншими. У сучасному світі освіта відіграє ключову роль у формуванні наших знань та вмінь, і особливо важливим стає тьюторство – індивідуальна підтримка здобувачів досвідченими фахівцями.

Тьюторство допомагає враховувати унікальні потреби кожного студента, забезпечуючи індивідуальний підхід до навчання. Це сприяє кращому розумінню матеріалу та розвитку практичних навичок, що є надзвичайно важливим. Тьютори можуть надавати цінні поради, ділитися власним досвідом і допомагати здобувачам застосовувати теоретичні знання на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та впровадження технологій тьюторства в Україні розглядають освітяни Сейрик К. [2], К. Осадча [3], Л. Цветкова [5], О. Просіна [6].

Мета статті полягає у наданні рекомендацій щодо впровадження технологій тьюторства на основі проведення аналізу опитування респондентів.

Виклад основного матеріалу. Освітні реалії сьогодення потребують інтеграції сучасних методів навчання, включно з використанням цифрових технологій і дистанційного навчання. Водночас важливо не забувати про традиційні форми отримання освіти та важливість живого спілкування.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями й культурою, та держави. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», академічна свобода – це самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів [1].

Сьогодні здобувачам вищої освіти потрібні нові підходи до організації навчання, адже модернізація сучасної системи вищої освіти характеризується спрямованістю на реалізацію особистісно-орієнто-

ваного освітнього процесу. При цьому важливим є сприйняття й апробація досвіду зарубіжних країн (Великої Британії, Німеччини та ін.). Саме тому у вищій школі України утверджується тьюторська система як технологія супроводу особистісно-професійного розвитку здобувачів вищої освіти.

Тьюторство визначається як технологія індивідуального супроводу процесу освоєння певної діяльності. Поряд із традиційними позиціями викладача закладу вищої освіти (ЗВО) (професор, куратор) з'являються нові рольові функції, зокрема тьютор. Тьютор – це помічник науково-педагогічного працівника, посередник між лектором і здобувачем вищої освіти, який виконує радше не педагогічну, а організаторську функцію. Серед головних завдань тьютора:

- здійснення індивідуальної підтримки здобувачів освіти;
- надання консультативної допомоги тощо.

Поняття «тьютор» походить від англійського *tutor* і латинського *tueor* термінів, що означає «спостерігаю», «піклуюся» (помічник). Згідно із зарубіжним досвідом, тьютори індивідуально чи невеликими групами працюють над певними завданнями, відповідають на запитання, аналізують проблемні ситуації, надаючи необхідні поради, консультації, допомогу. Тьютор намагається ліквідувати чи компенсувати такі фактори, що заважають засвоєнню матеріалу, як нерозуміння викладачем здобувача освіти, неврахування його інтелектуальних, фізіологічних і психологічних особливостей, поверхове чи традиційне про нього судження, труднощі особистісного становлення, сприйняття чи несприйняття соціального оточення тощо.

Зазвичай тьютор (-ка) супроводжує освітній процес здобувачів освіти як у навчальний, так і у позанавчальний час, допомагає правильно зорієнтуватися в освітній програмі, розібратися в найбільш проблемних питаннях освітніх компонентів, які залишилися без відповіді під час академічних занять тощо. При цьому процес тьюторства передбачає індивідуальний підхід до здобувача освіти, орієнтованість на його потреби. Тьютор – це старший товариш, який вже опанував певні знання, набув навички та допомагає іншим на шляху здобуття освіти.

Можна стверджувати, що у зв'язку з глобалізацією суспільства й освіти загалом саме інститут тьюторства набуватиме особливого значення в наданні допомоги як здобувачам освіти, так і науково-педагогічним працівникам у поглибленому засвоєнні матеріалу, здійсненні успішної освіти «протягом життя», а не зосередженні на освітньому процесі як переказі вже набутих особистісно наукових знань.

Особливої уваги заслуговує актуальне питання з розвитку інклюзивної вищої освіти, зокрема в повсякденний час. Особливістю інклюзивної педагогіки є необхідність налагодження командної роботи між усіма співробітниками навчального закладу для спільного вирішення проблем [2, с. 112]. Командна робота передбачає консультації із запрошеними фахівцями, обмін досвідом на нарадах, спільна побу-

дова індивідуального маршруту навчання, а також спільну роботу під час заняття.

Наразі в Україні тьюторство лише починає розвиватися, але ті заклади освіти, які взяли на себе відповідальність у запровадженні такої системи, показують неабиякі результати. Із цього можна зробити висновок, що тьюторство має великі перспективи в майбутньому, адже, як зазначають фахівці, його ключовою характеристикою стає не тільки передача знань, але й формування творчих компетентностей, готовності до перенавчання, уміння навчатися протягом усього життя, вибирати й оновлювати професійний шлях.

Однак поза увагою вітчизняної наукової спільноти залишається висвітлення діяльності тьютора як консультанта, наставника, організатора освітнього процесу не лише в системі дистанційного навчання, а й у системі традиційного, додаткового й інклюзивного навчання, а також освіти регіону [3, с. 53].

На сьогодні є позитивна тенденція щодо складання індивідуальної освітньої програми для кожного здобувача освіти.

У новому Законі України «Про освіту» зазначено, що індивідуальна освітня програма в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план – «документ, який визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії зі здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів» [4].

Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти України покликані розробити індивідуальні навчальні плани й забезпечити супровід руху кожного здобувача за індивідуальною освітньою програмою.

Практика провадження освіти впродовж життя також базується на елементах наставництва, тьюторства, коучингу та доводить необхідність вивчення теми тьюторства й розуміння того, що кожен науково-педагогічний працівник є майстром-наставником, який завжди поруч зі своїм здобувачем освіти та допомагає і надихає його на набуття нових знань та вмінь. Для цього потрібно мати необхідні тьюторські компетенції.

Виникло нове слово -веде здобувача вищої освіти до самопізнання;

- викладає освітні компоненти за оновленою освітньою програмою;
- вибудовує навчальну програму;
- вибудовує зацікавленість до освітнього компонента;
- діагностує сильні сторони й зони розвитку здобувача вищої освіти;
- складає індивідуальний навчальний план;
- здійснює моніторинг прогресу навчання здобувача вищої освіти;
- надає зворотний зв'язок здобувачам освіти;
- допомагає долати труднощі;
- підбирає навчальні матеріали та посібники;

– комунікує з батьками та іншими стейкхолдерами, причетними до освітнього процесу у ЗВО.

Існує два види тьюторингу: науковий і розвиваючий. Перший більше скерований на роботу зі здобувачем вищої освіти, другий – на розвиток сильних сторін, розкриття характеру, розвитку впевненості в собі, формування професійних навичок тощо.

Ці два види не можуть існувати один без одного й успішно взаємодоповнюються науково-педагогічними працівниками. Тьюторинг скерований не на те, щоб дивитися в минуле, а на те, щоб дивитись у нове майбутнє.

Тьюторський підхід до індивідуалізації освіти спрямований на виявлення й розвиток освітніх мотивів та інтересів здобувачів вищої освіти, їх самостійності; на психологічний та організаційний супровід групи, медіацію та вирішення конфліктів; на пошук освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої траєкторії руху; на роботу з освітнім замовленням родини, формування навчальної та освітньої рефлексії здобувачів вищої освіти та на налагодження комунікацій і професійних компетенцій.

Утім тьюторинг не може повністю замінити масову освіту, однак він може стати чудовим доповненням до неї, і це розуміють науково-педагогічні працівники Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Для впровадження елементів тьюторства слід уміти розпізнати, у чому полягає пізнавальний інтерес здобувача вищої освіти та допомогти йому вибудувати власну індивідуальну освітню програму. Підтверджуючи готовність до впровадження елементів тьюторства, в університеті було проведено тестування наявних і потенційних здобувачів вищої освіти та інших учасників освітнього процесу. Підтримка соціальної включеності: тьюторство може сприяти соціальній включеності, допомагаючи здобувачам вищої освіти отримати доступ до цифрових технологій та Інтернету, що може бути важливим для отримання освіти, роботи та доступу до інформації.

Розвиток навичок і навчальний успіх: тьютори можуть працювати зі здобувачами вищої освіти, які мають обмежений доступ до ресурсів або потре-

бують додаткової підтримки в розвитку цифрових навичок. Це може допомогти покращити їх навчальний успіх і здатність досягати своїх цілей.

Підтримка цифрової грамотності: тьютори можуть надавати навчання із цифрової грамотності, допомагаючи здобувачам вищої освіти зрозуміти, як ефективно використовувати технології, оцінювати інформацію в Інтернеті та захищати себе від кіберзагроз.

Підтримка в пошуку роботи та розвитку кар'єри: тьютори можуть надавати підтримку в пошуку роботи та розвитку кар'єри, допомагаючи здобувачам вищої освіти отримати навички, необхідні для успішної роботи в цифровій економіці.

Соціальна підтримка та взаємодія: тьюторство може створювати можливості для соціальної підтримки та взаємодії, забезпечуючи здобувачам вищої освіти можливість спілкуватися та співпрацювати в онлайн-середовищі.

Загалом тьюторство може бути важливим напрямом соціального наставництва, спрямованим на підтримку та розвиток людей у цифровому світі, зокрема тих, хто має обмежений доступ до технологій або потребує додаткової підтримки в розвитку цифрових навичок.

Наставництво може виступати як фундамент для тьюторства, сприяючи розвитку навичок і знань у людей у використанні цифрових технологій. Пропонується кілька способів, які демонструють, як наставництво може стати основою для тьюторства (табл. 2):

Отже, наставництво може бути основою для тьюторства, надаючи індивідуальну підтримку та стимулюючи розвиток навичок і знань у здобувачів вищої освіти.

Актуальною визнається проблема сучасної освіти дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: «Як навчати фахівців, щоб захопити їх хвилину інновацій, щоб закрузити їх у вирі сучасних ефективних освітніх технологій, методів і підходів, щоб змотивувати до створення умов для гармонійного розвитку здобувачів освіти», адже професійні знання й навички, яких педагогічні працівники набули під час навчання в закладі вищої освіти,

Таблиця 1

Види тьюторингу

Науковий тьюторинг	Тьюторинг, що розвиває
Тьютор: сумісність зацікавлень, знання, зрілість, захоплення	Тьютор: уміння вести важливіше, зрілість, самореалізація
Процес: головна мета відома від початку, детальні цілі буде визначено або відкрито під час процесу	Процес: головні та детальні цілі з'являються під час процесу – встановлюються спільно або відкриваються
Цілі: мудрість, критичне мислення, сумнівність, допитливість, інтелектуальне задоволення	Цілі: установки, цінності, самопізнання, відкриття нових сильних сторін, зріле мислення про майбутнє
Інструменти: методи для вирішення завдань – тьюторське есе, кейс-метод, дослідницькі проекти, сократівські питання, коучингові питання	Інструменти: інструменти для відкриття та розвитку талантів, тьюторське есе – розвивальне, коучингові питання, інструменти планування, тьюторський проєкт

Джерело: розробка автора за [5].

Напрями розвитку тьюторства

Напрями	Зміст напрямів розвитку тьюторства
Послідовне навчання	Наставництво передбачає індивідуальний підхід до кожного здобувача вищої освіти. Таким чином, наставництво може відповідати конкретним потребам здобувача вищої освіти в отриманні навичок цифрової грамотності та розвитку технічних навичок
Підтримка у викликах	Наставництво може допомагати в подоланні перешкод і викликів, що виникають у процесі вивчення та використання цифрових технологій. Це може передбачати підтримку в розв'язанні труднощів з використанням програмного забезпечення, розумінні складних концепцій або подоланні бар'єрів доступу до технологій
Менторство та підтримка	Наставництво може створювати можливості для менторства та взаємодії між наставником і здобувачем вищої освіти. Це стосується не лише передачі знань, а й створення відносин довіри, підтримки та співпраці
Навчальна практика	Наставництво може передбачати практичне навчання та виконання завдань у реальних умовах. Це дає змогу здобувачам вищої освіти отримати практичний досвід у використанні цифрових технологій та виробленні необхідних навичок

Джерело: розробка автора.

потребують сьогодні не лише оновлення, а й збагачення сучасним змістом педагогічної науки, тобто, по суті, формування нових знань [6, с. 5].

Висновки. Упровадження технологій тьюторства в заклади вищої освіти є важливим кроком у розвитку сучасної освіти, оскільки сприяє індивідуалізації навчального процесу й підвищенню якості освіти. Ми спираємося на проведені дослідження: тьюторство дає змогу забезпечити індивідуальний підхід до навчання, що враховує особисті особливості, інтереси та потреби здобувачів. Це допомагає розкрити їхній потенціал і сприяє більш ефективному засвоєнню необхідного пласта знань; тьютори можуть підвищити мотивацію здобувачів до навчання завдяки персональному супроводу й підтримці, допомагаючи їм встановлювати та досягати конкретних навчальних цілей; тьюторство сприяє формуванню у здобувачів навичок самостійного навчання та відповідальності за власний освітній шлях. Це важливо для підготовки компетентних фахівців, які зможуть адаптуватися до змін на ринку праці.

Тьютори можуть надавати підтримку здобувачам у процесі адаптації до нових умов навчання, особливо першокурсникам, здобувачам вищої освіти з особливими освітніми потребами та іноземним здобувачам, що сприяє зниженню рівня стресу й покращенню їхнього загального добробуту. Впровадження технологій тьюторства передбачає використання сучасних інноваційних освітніх технологій, як-от електронні платформи для моніторингу успішності, дистанційне консультування, що робить навчальний процес більш гнучким і доступним, допомагає краще зрозуміти навчальний матеріал, розвиває критичне мислення та навички вирішення проблем.

Таким чином, упровадження технологій тьюторства в заклади вищої освіти має значний потенціал для покращення навчального процесу, розвитку особистості здобувачів вищої освіти та підвищення їх професійної компетентності. Це важливий інструмент, який сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців у сучасному динамічному світі.

Список літератури:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 07.05.2024).
2. Сейрик К. Внутрішній рівень соціального партнерства в інклюзивній системі освіти. *Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (25 квітня 2019 р.)*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. 156 с. (дата звернення 07.05.2024).
3. Катерина Осадча. Тьюторство як простір для педагогічної діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. № 16 (2016). С. 52–60 (дата звернення 07.05.2024).
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 07.05.2024).
5. Цветкова Л. Тьюторство як форма педагогічного супроводу руху учня за індивідуальною освітньою траєкторією. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1289-tyutorstvo-yak-forma-pedagogichnogo-suprovodu-rukhu-uchnya-za-individualnoyu-osvitnoyu-traektorieyu> (дата звернення 07.05.2024).
6. Професійний розвиток педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників закладів освіти галузі знань 01 «Освіта» в умовах відкритого університету : збірник освітньо-професійних програм у 2 частинах, частина 1. Наукова ред. О.В. Просіна, упорядкування Я.Л. Швень, Ю. А. Махновець. Київ : ЦПО, 2021. 302 с. (дата звернення 07.05.2024).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII [On Higher Education: Law of Ukraine from July 1, 2014, No. 1556-VII]. Retrieved May 7, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

2. Seiryk, K. (2019). Vnutrishnii riven sotsialnoho partnerstva v inkluzyvnii systemi osvity [The Internal Level of Social Partnership in the Inclusive Education System]. In *Sotsialne partnerstvo v inkluzyvnii osviti: akmeolohichni zasady, suchasni realii: zbirnyk naukovykh prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (25 kvitnia 2019 r.)* (p. 156). Izmail: RVV IDHU.
3. Osadcha, K. (2016). Tiutorstvo yak prostir dlia pedahohichnoi diialnosti [Tutoring as a Space for Pedagogical Activity]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika*, 16, 52–60.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On Education: Law of Ukraine from September 5, 2017, No. 2145-VIII]. Retrieved May 7, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Tsvietkova, L. (n.d.). Tiutorstvo yak forma pedahohichnoho suprovodu rukhu uchnia za indyvidualnoiu osvitnoiu traiektoriiu [Tutoring as a Form of Pedagogical Support for a Student's Movement along an Individual Educational Trajectory]. Retrieved May 7, 2024, from <http://education-ua.org/ua/articles/1289-tyutorstvo-yak-forma-pedagogichnogo-suprovodu-rukhu-uchnya-za-individualnoyu-osvitnoyu-traektorieyu>.
6. Prosina, O.V. (Ed.), Shven, Ya. L., & Makhnovets, Yu. A. (2021). Profesijnyi rozvytok pedahohichnykh, naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv i kerivnykiv zakladiv osvity haluzi znan 01 "Osvita" v umovakh vidkrytoho universytetu: zbirnyk osvitno-profesiinykh prohram u 2 chastynakh, chastyna 1 [Professional Development of Pedagogical and Scientific-Pedagogical Workers in Open University Conditions: Collection of Educational Programs, Part 1]. Kyiv: TsIPO. Retrieved May 7, 2024.